

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-666-9-25>

IDEOLOGEMES, VALUES AND PRACTICES OF CONSERVATISM IN MODERN UKRAINE

ІДЕОЛОГЕМИ, ЦІННОСТІ ТА ПРАКТИКИ КОНСЕРВАТИЗМУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Stepyko M. T.

*Ph.D of Philosophy, Professor, Honored
Worker of Science and Technology,
Chief Researcher
National Institute for Strategic Studies
m. Kyiv, Ukraine*

Степико М. Т.

*доктор філософських наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки
України,
головний науковий співробітник
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

За визначенням консерватизм – культурна, соціальна та політична філософія, яка прагне сприяти та зберігати традиційні інститути, практики та цінності. Природа і зміст консерватизму залежать від конкретного суспільства й середовища, що часто зумовлює протилежне змістове навантаження, охоплене одним терміном. Консерватизм представлений численними політичними партіями, рухами, течіями тощо. Серед представників української консервативної думки – П. Куліш, Я. Головацький, В.Липинський, С.Томашівський, А. Шептицький та ін.

Консерватизм виступає за первинність порядку перед свободою, але не тому що порядок вищий за свободу, а тому що свобода може народитися тільки з порядку (космосу в давньогрецькому розумінні). Визначальною рисою консерватизму є насамперед постулювання природної соціальної нерівності на якій базуються уявлення про єдність суспільства та визнання ролі еліт у системі управління суспільством [1, с. 3].

Зростання популярності консерваторів у сучасному світі зумовлюється тим, що в умовах соціальної нестабільності, яка загрожує безпеці кожного, виборці віддають перевагу тим ідеологемам і цінностям, які зможуть зберегти їх впевненість в завтрашньому дні. Тому у багатьох країнах Західної Європи – Великобританії, Франції, Німеччині, Італії тощо часто при владі опиняються консервативні політики і партії.

Очевидно, що становлення суверенної української держави неможливе без врахування історичного досвіду державотворення, без

відновлення національних традицій, ідейної та культурної спадщини минулого. Сучасні (та і давніші, зазвичай, також) консерватори під захистом традиції не мають на увазі збереження всього старого і відкидання будь-чого нового – це вже не консерватизм, а реакція. Тимчасом консерватизм – це не про заперечення змін, а про їх характер. Про те, що зміни безперечно потрібні, але коли це справді потрібно, а не заради змін як таких. Це про те, що реформи мають враховувати специфіку держави та суспільства, де вони впроваджуються, а не спиратись лише на теоретичні конструкції, породжені відірваними від реальності інтелектуалами.

Тож консерватизм – це в першу чергу про бажання органічно поєднати минуле з сьогоденням і майбутнім. Як стверджував один із засновників ідеології консерватизму Е. Берк, «...суспільство складається не лише із живих, а це й ще союз між мертвими, живими та ненародженими» [2, 214–221].

Важливо підкреслили відмінність між лібералізмом та консерватизмом, яку описав той же Е. Берк. Замість суспільства призовників, ініційованого французькими революціонерами, він пропонував суспільство добровольців. [3, с. 50]. В розумінні консерваторів добровільність так чи інакше приводить до суспільної ієрархії, яка виділяє лідерів в тих чи інших сферах діяльності. Тільки доброволець або волонтер, тобто той, хто діє за покликом душі, а не просто працює, може бути рушійною силою та прикладом для інших. Така ієрархія будується на компетенціях: хто кращий або найбільш компетентний в галузі економіки або політиці – той і буде задавати особливий в них клімат і працювати на вагомий результат.

У стабільних державах волонтерство є визначальним показником особистісних якостей і характеристик людини, почесною діяльністю по розвитку та утвердження загальнолюдських цінностей: свободи, демократії, справедливості, взаємодомоги, захисту прав та свобод людини та громадянина, захисту навколишнього середовища тощо. В Україні волонтерство є вільним самодостатнім видом самодіяльності громадян, важливим чинником націєтворення при звуженні функцій держави до захисту її територіальної цілісності та незалежності в умовах воєнного стану. Розквіт волонтерської діяльності в Україні припав на час Революції Гідності і початок війни на Донбасі.

У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій які взяли на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави. Саме волонтери стали тією рушійною силою яка допомагає сьогодні армії в умовах воєнного стану, коли держава не в змозі забезпечити сектор безпеки і оборони належним чином.

Згідно концептів консерватизму, ієрархії компетентностей протичить політика квот, які розподіляють людей не за знаннями і досвідом, а за належністю до якоїсь вразливої соціальної групи, яка визначається владним механізмом. Саме тому, що квоти завжди запроваджуються штучним способом їх корисність може бути сумнівною. Отже влада для консерваторів – то скоріше влада авторитетів, причетних до якоїсь сфери, а не влада абстрактних прав окремої частини суспільства, яка потребує особливого ставлення через певну історичну ситуацію.

Важливого значення для консерватизму тому має проблема еліти. Визначення суспільної еліти консерваторами будується на лідерстві та освіченості. Лідери повинні формувати еліту, а лідерами є ті, хто, по-перше, розуміють наявну ситуацію і, по-друге, мають власне стратегічне бачення куди треба рухати світ. Для цього потрібне розуміння як минулого, так теперішнього і майбутнього.

Попри великі спокуси антиелітарного дискурсу слід пам'ятати просту консервативну істину: без власних еліт нація і держава не можуть бути життєздатними. Питання в тому, якими саме мають бути ці еліти. В.Липинський, наприклад, як і решта консерваторів, наголошували на тому, що суспільні ієрархії мають формуватися згідно особистих якостей, а не походження чи вродженого статусу. Згодом ця ідея лягла в основу концепції меритократії, котра має надзвичайне значення для України з її розбалансованими соціальними ліфтами, котрі ще потребують відлагодження.

Отже, можна дійти висновку, що з одного боку консерватизм це про збереження існуючого, перевіреного та ефективного порядку денного. З іншого боку консервативний підхід дозволяє здійснювати позитивні зміни у поступово-еволюційний, а не радикально-революційний спосіб. Як відмічає С. Чаплигін, приймаючи будь-яке політичне чи економічне рішення, консерватор завжди звертається до минулого і замислюється про майбутнє. Бо він мислить епохами, а не миттєвими вигодами. Тому консерватизм не даність, а завдання, не статика, а динаміка [4]. Принциповий момент відмінності консервативного світобачення від ліберального полягає, наприклад, у своїх складних зв'язках з традицією, авторитетність якої лібералізм повністю заперечує.

В межах сучасного українського консерватизму можна виділити три напрями: консервативно-демократичний або неоконсервативний, традиціоналістський та консервативно-радикальний. Якнайширше в політичній палітрі України представлений перший напрямок – консервативно-демократичний (Республіканська християнська партія, Християнсько-демократична партія, частково Всеукраїнське Об'єднання Християн, Християнсько-народний союз, Християнсько-ліберальний

союз. В ньому можна теж виокремити ряд гілок – національно-демократичну (Народний Рух України, Українська республіканська партія, частково Соціал-демократична партія України, Демократична партія України); реформістську (Реформи і порядок); екологічну (Партія «Зелених України»). Основним завданням цих партій, як вказують дослідники, є розбудова парламентськими методами правової Української держави.

Традиційний або традиціоналістський напрям був представлений Українською Національною Консервативною партією (1992–2018) та Конгресом Українських націоналістів, які і представляють центр консервативного спектра. Діяльність цих організацій переважно зосереджувалася на національних проблемах, що виявлялося у пропаганді збереження національної культури, мови, релігії, розвитку освіти й науки, реалізації національних інтересів тощо.

Консервативно-радикальний напрямок представлений Українською Консервативною Республіканською партією та Українською Республіканською партією. Використовуючи авангардні методи діяльності ці партії висували вимоги конституційного закріплення державної ідеології, надання пріоритету представникам українського етносу у кадровій політиці, орієнтації на власні моделі і силу при реформуванні суспільства.

Сам історичний процес у сучасній Україні створює підстави для оформлення та зростання консервативних поглядів серед населення. Формуванню консервативної ідей також сприяє відповідний дискурс у США та країнах Європейського Союзу, який хоч і не є на сьогодні домінуючим, однак залишається достатньо впливовим (особливо у США). Консерватизм традиційно ефективно реагує на відповідні загрози на інституційному, культурному та економічному фронтах, а тому має всі шанси на розвиток та набуття конкретних форм у вигляді спільнот, рухів та політичних партій.

Література:

1. Сейнтсбері Д. Що таке торізм? Консерватизм: Антологія. Київ : Смолоскип, 2008. 788 с.
2. Консервативна традиція політичного мислення від Едмунда Берка до Маргарет Тетчер. Антологія. Київ : Смолоскип, 2008. 778 с.
3. Скрутон Р. Консерватизм. Запрошення до великої традиції; пер. з англ. К. : Діса. Київ : Наш формат, 2022. 176 с.
4. Витоки консерватизму та способи його осмислення в Україні. URL: <https://conservative.study/blogi/vytoky-konservatyizmu-ta-sposoby-joho-osmyslennia-v-ukraini/>(дата звернення: 23.02.2026).